

Terapeuttisen itseapuproosan nousu

Lajien kirjo ja lajirajojen hämärtyminen leimaavat 2000-luvun kirjallista elämää. Lajihybridien joukkoon on syntynyt myös *fiktiivinen self-help*, jossa romaanimuotoon yhdistellään populaarin self-help -psykologian viitekehyksistä ja henkisyiden diskursseista ammentavia osuuksia. Elämänohjeita tiivistävät jaksot tarjoilevat lukijoille inspiraatiota, valistusta ja välineitä itsen tutkiskeluun. Yhtenä genrehybridin esikuvana voi pitää Paul Coelho'n romaania *Alkemisti* (1995, *O Alquimista*, 1988), joka saavutti englanninkielisen käännöksen myötä valtavan kansainvälisen suosion.

Self-help laajempaan, ylirajaisena ja hybridisoituvana diskurssina on kasvanut huomattavasti kahden viime vuosikymmenen aikana (Nehring & Kerrigan 2018; Rimke 2020). Nykytutkimus kytkee itseapudiskurssin nousun uusliberalistiseen, terapeuttiseen eetokseen, jonka ytimessä on vaatimus subjektien joustavuudesta ja kyvystä muutokseen – paremmaksi ja tehokkaammaksi yksilöksi (ks. esim. Rimke 2020).

Kirjallisuuskriitikko Vesa Rantama (2021) väittää, että self-help on aikamme keskeisin, koko kirjallisuuden kentän läpäisevä kirjallisuudenlaji. Rantama kritisoi erityisesti kotimaisen itseapuproosan kehnoa toimittamista ja on huolissaan kehityksestä, jossa kriitikot ohittavat lajityypin hedelmät kokonaan. Marissa Mehr (2022) näkee kirjallisuuslajihybridin uutena juonteena self-help-kirjallisuuden historiassa. Kulttuurisena ilmiönä sen historialliset juuret ovat pitkät, ja sen vuorovaikutus kaunokirjallisuuden kanssa on havaittavissa jo 1800-luvulta lähtien (ks. Blum 2020).

Sekä Mehr että Rantama ovat sitä mieltä, että kiisteltyä ilmiötä on syytä tutkia ja tarkastella, niin laaja-alaisesti se vaikuttaa nyky-yhteiskunnassa ja kirjallisuudessa. Kyse on moniin suuntiin haarovista vaikutussuhteista: uusliberalistinen yksilön vastuun korostuminen ja itsensä kohentaminen kohtaavat eurooppalaisen kulttuurin itsestä huolehtimisen eetoksen. Itseapukirjallisuus onkin kulttuurissamme looginen jatke ajatukselle, jonka mukaan kirjallisuus luo hyvinvointia ja kehittää itseä.

Kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksen näkökulma itseapuun on erilainen kuin psykologian, jossa itseapu on kliinisen työn osa-alue ja väline, toki latistettavissa ja kaupallistettavissa sekin. Kun itseavun tematiikka versoo osaksi kaunokirjallisuutta, kohtaavat lukijan esteettiset, tiedolliset ja terapeuttiset tarpeet ja odotukset. Kyynisimmässä katsannossa latteat elämänohjeet uhkaavat kaunokirjallisuudelle ominaista moniselitteisyyttä, ja psykologisesta tiedontuotannosta tulee parjattu ja totaalisen yksinkertaistettu olkinukke.

Self-helpin kietoutuminen kaunokirjallisuuteen saa varmasti vielä uusia sävyjä. Tämä vaatii entistä syvällisempää pohdintaa siitä, millaista yhteiskunnallista tilannetta self-helpin hybridisoituminen peilaa ja miten psykokeskeisyys voi harhauttaa katseitamme pois rakenteellisista epäkohdista, epätasa-arvosta sekä taloudellisista ja yhteiskunnallisista kriiseistä.

Tutkimuksen ohella myös kaunokirjallisuus osallistuu kriittiseen keskusteluun self-helpin piirteistä ja vaikutuksista. Anu Kaajan romaani *Katie-Kate* vyöryttää riettaasti prinsessasatujen, valtavirtapornon ja self-helpin konventioita yhteen tavoilla, jotka pakottavat lukijan pohtimaan kriittisesti ryysyistä rikkauksiin tavoittelemisen kaavaa. Hanna Samolan artikkeli tässä numerossa keskittyy Kaajan romaanin tapaan parodioida Tuhkimo-satujen juonta ja henkilöahmoja suhteuttamalla ne nettipornon tapoihin esittää unelmia ja haluja. Samola havainnollistaa, miten kerronta esimerkiksi rinnastaa pornon itsetyydytys-kategorian self-helpin kliseisiin mielikuvaharjoituksiin ja sukupuolitettuun haaveiden tavoitteluun.

Katja Seutu käsittelee artikkelissaan 2000-luvulla julkaistuja lapsille suunnattuja ilmasto- ja ympäristötietoisia kuvakirjoja ja proosateoksia. Vastuullisuuden ja muunlajisuuden teemoja tutkimalla Seutu hahmottelee ekologista lukutaitoa, joka voi herätellä sekä lapsi- että aikuislukijoita ymmärryksen ja kuvittelukyvyn lisäämiseen ilmastomuutoksesta.

Hanna Helander / Elle Biehtar Arvo Hanna avaa artikkelissaan suullista kerrontaa mukailevaa saamelaisen elämäkerrallisen kirjallisuuden lajia eli *muisteluskirjallisuutta* (saameksi muittašangirjjálašvuohta). Esimerkkinä hän käyttää Siiri Magga-Miettusen esikoisteosta *Siirin kirja* (2002), jossa keskeisiä muisteluskirjallisuuden piirteitä ovat muun muassa hyvällä muistaminen ja huumori. Muistaminen korostuu kollektiivisena ja vuorovaikutteisena toimintana, jossa menneisyyden tapahtumia peilataan yksilön sijaan yhteisön näkökulmasta.

Maria Niku esittelee esseessään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran avoimesti verkossa julkaisemaa käsikirjoitusaineistoa. Kyseessä on ruotsalaisen C. G. Zetterqvistin vuonna 1842 aloittama erikoinen hanke, jonka tavoitteena oli kääntää suomalainen kansanruno ”Jos mun tuttuni tulisi” mahdollisimman monille kielille. Zetterqvist onnistui keräämään noin 400 käännöstä.

Tämänvuotisilla kirjallisuudentutkimuksen päivillä pitämässään esitelmässä Olli Löytty luo katseen 30 vuoden takaisin kirjallisuuskeskusteluihin ja kartoittaa, mistä kirjallisuudentutkimus on tulossa ja mihin suuntaan menossa. Löytty hahmottelee traditioita, disiplineja ja paradigmoja omakohtaisen tarttumapinnan kautta ja penää kirjallisuudentutkimukselta yliopiston kolmannen tehtävän vakavasti ottamista: kykyä hyödyntää tutkimustietoa ja osallistua rivakammin yhteiskunnallisiin keskusteluihin.

Kirja-arvioissa Sarianna Kankkunen arvioi Gunilla Hermanssonin ja Jens Lohfert Jørgensenin toimittaman artikkelikokoelman *Exploring NORDIC COOL in Literary History* (2020), joka kartoittaa pohjoisen cooliuden diskurssia ja sen ilmentymiä kirjallisuushistoriassa. Kaisu Rättyän käsittelyssä on Kati Kannon väitöskirja *Pohjoisen nuorten tilat ja paikat Anna-Liisa Haakanan 1980-luvun nuortenkirjoissa* (2022).

Riitta Jytilä & Lotta Kähkönen

Kirjallisuus

- Blum, Beth 2020. *The Self-Help Compulsion: Searching for Advice in Modern Literature*. New York: Columbia University Press.
- Mehr, Marissa 2022. Ihana kamala elämäntaitoromaani. <https://www.kritiikinuutiset.fi/2022/02/18/ihana-kamala-elamantaitoromaani/>
- Nehring, Daniel & Dylan Kerrigan 2018. *Therapeutic Worlds: Popular Psychology and the Sociocultural Organisation of Intimate Life*. London: Routledge.
- Rantama, Vesa 2021. Minäapua on kaikkialla paitsi kritiikeissä. <https://verkkosaro.sarolehti.net/minaapua-on-kaikkialla-paitsi-kritiikissa/>
- Rimke, Heidi 2020. Self-Help, Therapeutic Industries, and Neoliberalism. Teoksessa *The Routledge International Handbook of Global Therapeutic Cultures*. Eds Daniel Nehring, Ole Jacob Madsen, Edgar Cabanas, China Mills & Dylan Kerrigan. Abington & New York: Routledge, 37–50.